

DİL ÖĞRETİMİNDE DİSİPLİNLER ARASI YAKLAŞIMLAR¹

Bilginer ONAN

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
bilgineronan@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 12.07.2017 Makale Kabul Tarihi: 27.09.2017

Özet

Pozitivist anlayışın bir sonucu olarak 1940'lerden sonra bilimsel çalışmalarda disiplinler arası yaklaşım benimsenmeye başlamıştır. Bu yaklaşım kısa zamanda diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi eğitim bilimleri alanında da etkisini göstermiş; özellikle alan eğitiminde 1990'lerden itibaren interdisipliner yöntem esas alınarak önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, dil eğitimi alanında da disiplinler arası metodolojiyi temel alan çalışmalar artmaya başlamıştır. Günümüzde ise, dil eğitimi alanında yapılan araştırmalarda farklı disiplinlerin verilerinden yararlanmanın artık bir zorunluluk hâlini aldığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, dil öğretimi alanının veri tabanını oluşturan farklı çalışma disiplinleri ele alınacaktır. Çalışma iki ana bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, sosyal bilimlerde disiplinler arası yaklaşımın nasıl ortaya çıktığı ve bu alana katkıları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise dil öğretimi alanındaki araştırmalara kaynak teşkil edebilecek farklı disiplinler incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle beyin alanındaki gelişmeler ve dil öğretime yansımaları bilgi işleme süreci, sinestezi ve beyin temelli öğrenme çerçevesinde ele alınmıştır. Dil öğretimiyle ilişkili olduğu düşünülen bir diğer alan, bilgi felsefesi olarak tanımlanan epistemolojidir. Epistemoloji, metinlerdeki bilgi türleri çerçevesinde dil öğretimiyle ilişkilendirilmiştir. Göstergibilim doğrudan doğruya görsel okuma ile ilgilidir. Parçasal ve parçaüstü birimler, derin yapı, yüzey yapı kavramları dilbilimi ile dil öğretiminin kesiştiği noktalardan birkaçını oluşturmaktadır. Metin dilbilimde kullanılan önvarsayım, sezdirim, tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları dil öğretimiyle doğrudan ilgilidir.

Dil öğretimiyle ilişkili olduğu düşünülen disiplinler bu çalışmada, yukarıda bir bölümü verilen alt başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın temel hedefi, dil öğretimi alanının interdisipliner sınırlarını belirleyerek uygulama sürecine yeni bakış açıları kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil Öğretimi, İnterdisipliner Yaklaşım, Epistemoloji, Beyin, Göstergibilim, Sinestezi

INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO LANGUAGE TEACHING

Abstract

After the 1940s, scientific studies have started to adopt the interdisciplinary approach, as a result of the positivist understanding. The interdisciplinary approach shortly became prominent in the field of educational sciences as well as in other social sciences;

¹ Bu çalışma, 20-23 Nisan 2017 tarihinde İtalya / Roma'da düzenlenen İnternational Symposium on Language Education and Teaching (ISLET) de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

there have been important studies particularly in field education, based on the interdisciplinary method since the 1990s. In that regard, the studies employing an interdisciplinary methodology have started to increase in the field of language education as well. The use of the data in different disciplines is now considered to be an indispensable part of the studies in the field of language education.

In the light of the above-mentioned developments, this study deals with different disciplines that constitute the database of the field of language teaching. This study consists of two main sections.

The first section focuses on the development of the interdisciplinary approach in social sciences and its contribution to this field.

The second section examines different disciplines that can form a basis for research in the field of language teaching. Accordingly, the developments in the area of brain and its reflections on language teaching are discussed within the framework of information processing process, synaesthesia and brain-based learning. Another field, considered to be associated with language teaching, is epistemology defined as the philosophy of knowledge. Epistemology is linked to language teaching in the context of the types of information in texts. Semiotics is directly associated with visual reading. Segmental and suprasegmental units, the concepts of deep structure and surface structure are among the common grounds of linguistics and language teaching. The concepts of presupposition, perception, consistency and coherence, which are used in text linguistics, are directly associated with language teaching.

This study discusses the disciplines, considered to be linked to language teaching, within the framework of the sub-headings provided above. The main objective of the study is to determine the interdisciplinary boundaries of the field of language teaching and to provide new insights for its practice.

Key Words: Language teaching, Interdisciplinary approach, Epistemology, Brain, Semiotics, Synaesthesia

Giriş

Bilim tarihinde sosyal konularla ilgili araştırmalar en az pozitif bilim alanları kadar eskiye dayansa da, bu konuda ileri sürülen görüşlerin ve yapılan çalışmaların kümülatif bir nitelik kazanması ve sistematik bir disiplin alanına dönüşmesi pozitif bilimlerden sonra olmuştur. “Sosyal bilimler, sosyal gerçekliği inceleyen bilim disiplinlerinin genel adıdır. Sosyal bilim disiplinleri, onlara verilen isimler, konu alanları ve metodolojileri 19. yüzyılda inşa edilmiştir. Sosyal bilimlerin 18. yüzyılın sonuyla 19. yüzyılın başında inşa edilmesinde doğa bilimlerinin büyük katkısı olmuştur. Sosyal bilimler, anılan zaman dilimi içinde doğa bilimleri ve teknolojiye kaydedilen muazzam gelişmelerle biçimlenmiştir. Sosyal bilimlerin kökleri çok eskilere uzansa da Batıda 19. yüzyılda meydana gelen ve insanlık tarihini önemli ölçüde değiştiren ve büyük dönüşümlere kaynaklık eden devrimler sayesinde ortaya çıkmışlardır” (Kızılçelik, 2004: 28). Pozitif bilimlerin doğa yasalarını incelemek için oluşturduğu yöntemlerin sosyal gerçekliği inceleyen disiplinlerde nesnellik sorununu ortaya çıkarması üzerine zaman içerisinde yöntem açısından yeni arayışlara gidilmiştir. Nesnellik sorunu sosyal bilimler açısından son derece önemlidir. Çünkü “pozitif bilimler deneysel yöntemi kullanıyordu ve bu yöntem başlangıçta sosyal bilimler için de geçerliydi. Bu anlayışta, nasıl bir madde benzeri

olan maddelerin prototipi olarak düşünülüyor ve deney maddesi olarak laboratuvara alınıyorsa, insanî bilimlerdeki olay, durum ve kavramlar da bir deney maddesi olarak inceleniyor, olayların ve durumların genel geçer açıklamasına gidiliyordu (Yalçın, 2002: 15). Bu tekçi (monist) yöntemin insanî bilimleri açıklamakta yetersiz kalması üzerine yeni açıklama yöntemleri araştırılmaya başlandı. Bütün bu çalışmalar sonunda, insanî olayların sadece bir sebebe bağlı olarak izah edilemeyeceği düşüncesi ağırlık kazanmış ve bugün artık çokçu (pluralist) yaklaşım yaygınlık kazanmıştır. (Biranal, 1957: 12). Çokçu (pluralist) yaklaşımın bir sonucu olarak sosyal bilim alanlarında disiplinler arası yöntem anlayışı ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, diğer sosyal bilim alanlarında olduğu gibi eğitim bilimlerinde ve özelden dil eğitimi alanında da disiplinler arası yöntem anlayışının benimsenmeye başladığı görülmektedir. Bugün dil eğitimi alanında yapılan araştırmalarda beyin, bellek, iletişim, dil bilim, göstergebilim, edebiyat, metin dilbilim, sosyoloji, psikoloji, felsefe, bilişsel psikoloji başta olmak üzere birçok bilim disiplinin verilerinden yararlanılmaktadır. Farklı çalışma disiplinlerinden gelen bu veriler, dil öğretimi alanına etkileşimli ve zengin bir veri tabanı sunmakla birlikte çok yönlü bakış açılarının gelişimi için de uygun zeminler oluşturmaktadır. Bu durum sadece sosyal bilim alanları için değil, pozitif bilimler için de geçerlidir.

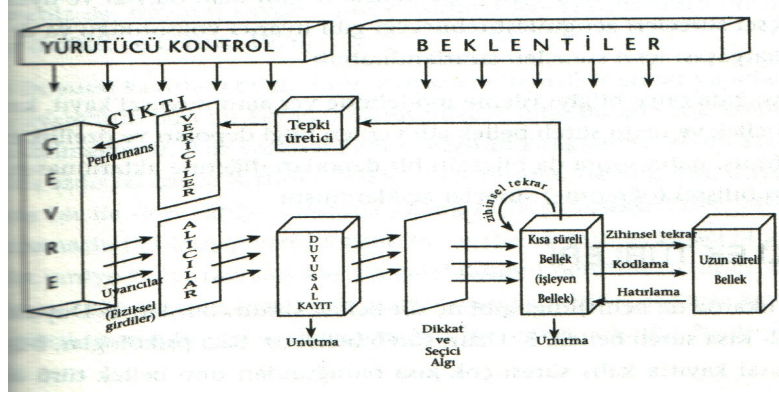
Beyin Alanındaki Gelişmeler ve Dil Öğretimine Yansımaları

Beyin alanında yapılan araştırmalar, özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren eğitim alanındaki önemli gelişmelerin nedeni olarak gösterilebilir. Bu etki kısa zamanda dil öğretimi alanına da yansımaya başlamıştır.

Beyin alanındaki araştırmaların doğrudan ve dolaylı olarak dil öğretimi alanındaki etkileri bilgi işleme modelinin oluşturulması, sinestezi (birlikte algılama), dille bağlantılı öğrenme güçlüğü ve beyin temelli öğrenme gibi alanlarda görülmektedir.

Öğrenme sürecinin açıklanmasında dikkatlerin davranıştan zihne yönelmesi *bilgi işleme modelinin* oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren davranışçı öğrenme kuramının öğrenmeyle ilgili bazı durumları açıklayamadığı görülmüştür. Örneğin "II. Dünya Savaşı sırasında aynı şekilde iyi eğitim görmüş iki radar operatöründen biri, ekrandaki uçağı görüp hemen önlem alırken, diğerinin uçağı fark etmesi ve önlem alması gecikmiştir. Bu durumu davranışçı öğrenme yaklaşımıyla açıklamak güçtür. Çünkü her iki operatör de eğitimleri sırasında aynı uyarıcılarla karşılaşmışlar, aynı tepkileri göstermişler ve aynı şekilde pekiştirilmişlerdir. Fakat savaş sırasındaki performansları farklı olmuştur. Bazı durumların davranışçı öğrenme ilkeleriyle açıklanamaması, psikologları insan öğrenmesini yeniden tanımlamaya yöneltmiş; böylece bilişsel öğrenme kuramları ağırlık kazanmaya başlamıştır" (Senemoğlu, 2007: 265).

Tablo 1: Bilgiyi İşleme Modeli

Kaynak: (Senemoğlu, 2007: 265)

Bilgiyi işleme modelinde bilgi akışı ve öğrenmede en etkili kodlama aracı dildir. Dilin bir öğrenme aracı olduğu bu modelle daha da somutlaşmıştır. Öğrenme sürecinde kısa süreli bellekte ve uzun süreli bellekte yapılan tekrar, gruplama, kodlama ve depolama gibi bütün işlemlerde dil etkili bir unsurdur. Üst bilişsel işlevler olarak tanımlanan analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarında sahip olunan dil düzeyi, bilişsel işlemin niteliğini belirlemektedir. Dil düzeyi, öğrencinin bilgiyi işleme potansiyelini de belirlemektedir. Öğrenme sürecinde yapılan bütün işlemler, dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Öğrenme ortamında kullanılan dilin bilgi işleme sürecindeki işlevi, metin gibi geniş boyutlu bir materyalin kullanıldığı ana dili dersleri açısından büyük önem taşımaktadır. Metin üzerinden gerçekleşen bilgi işlem sürecinde öğretmen ve öğrencinin sahip olduğu dil düzeyi, bellek aralıklarındaki bilginin akıcılığını belirlemektedir. Bu süreçte ortaya çıkan engeller, özellikle konuşma ve yazmada fark edilmektedir. Akıcı bir konuşma ve yazmada, bilginin dil aracılığıyla uzun süreli bellekten kısa süreli belleğe aktarılma hızı, dolaylı olarak dinleme sürecini de etkilemektedir.

Beyin alanındaki gelişmelerin dil öğretimine yansımaları noktasında, sinestezisi (birlikte algılama) kavramından da bahsetmek gerekir. Sinestezisi, bilinçli zihinsel olayların zihni tetiklemeyle ortaya çıkan bilinçli duyuşsal bir deneyimdir. Birleşmiş duyuşlar ya da eş duyuş olarak da ifade edilebilir. "Ramachandran, sinestezinin ilk olarak seçkin genetik bilimci Francis Galton tarafından on dokuzuncu yüzyılda tanımlandığını belirtir" (Winston, 2014: 107). Sinestezisi nörobiyolojik olarak şu şekilde meydana gelmektedir:

"Beyinde ileri ve geri beslemeli alanlar bulunmaktadır. Bu bağlantılar daima karşılıklıdır. Beyindeki bu bağlantılar dışarıdan gelen uyarıların kendi sinir ağlarının dışına çıkmasını engellerler. Görme duyuşu işitme alanına geçemez. Sinesteziklerde geri beslemenin normal çalışmaması sonucu gelen duyuşsal uyarılar

farklı sinir ağlarına geçerek eşlenik yollarda aktivasyona neden olur. Bu nedenle sinestezikler sesleri işittiğinde iletilen uyarılar kendi sinir ağlarının dışına çıkarak görme sinir ağlarına da etki eder ve sesler renk olarak deneyimlenirler. Sinestezinin birçok biçimi vardır. Temelde her duyu bir sinestezisi tipini oluşturabilir” (Tarlacı, 2001: 62-65).

Sinestezinin dil çalışmalarına ve dil öğretimine yansımaları noktasında duylardan hareketle yazma tekniği ile yazma çalışmaları üzerinde de durmak gerekir. Bu yazma tekniğinde, “duyuların birini veya birkaçını harekete geçirecek etkinlikler yapılmaktadır. Örneğin, öğrencilere müzik dinletilerek kendilerinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri yazmaları istenir” (Özbay, 2007: 131). Duylardan hareketle yazma tekniğinde yazma sürecine birden fazla duyu alanı dâhil edilmektedir. Duyu alanlarının karşılıklı etkileşimi ile yazma çalışması yaptırılmaktadır. Beyinde gerçekleşen biyopsikolojik bir süreç olarak tanımlanan sinestezisi, aynı zamanda dilbilim çalışmalarında metaforların açıklanmasında da kullanılabilir. “Kelimenin Yunanca karşılığı olan *metapherein* taşımak ve aktarmak anlamına gelmektedir. Günümüzde edebiyat çalışmalarında metafor terimi genelde Aristoteles’in en son bahsettiği şekliyle, yani iki nesne olay veya ilişki arasındaki paralel benzer ilişkiler biçiminde kullanılır. Aristoteles’in tanımlaması, metafor kullanımında hâlâ temel kabul edilen iki terimi içermektedir. Yabancı isim kullanımı ve anlam aktarımı. Birincisi her metaforunda işaret edilebilecek bir şeye, yani bildik bağlamdan sapmaya atıfta bulunur. Aristoteles’in kullandığı bir örnekle açıklayacak olursak, *akşam* sözcüğü normalde günün bir bölümüne işaret eder; dolayısıyla *bir kişinin hayatının akşamı* metaforundaki *akşam* sözcüğü bir yabancı isimdir. Aktarım kavramı, sözcüğün her zamanki bağlam içindeki yan anlamlarının yeni yabancı bağlama aktarıldığını ifade eder. Nehrin tek yönde akması, *zaman bir nehirdir* metaforunda yeni bir bağlama aktarılan yan anlama örnektir” (Draaisma, 2007: 28).

Sinestezinin dildeki somut örnekleri olan metaforların dil eğitimindeki işlevleri 17. yüzyıldan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar, sinestezik dil kullanımının sadece edebi ürünlerde değil, bilimsel literatürde de yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. “Reynolds ve Schwartz’ın yaptığı araştırmalar, metaforların canlı sunumların eğitimdeki etkililiğini ortaya koymuştur. Metaforların okuduğunu anlama sürecine etkileri konusunda yaptıkları araştırmada, metaforik dil yapıları ile biten metinlerin düz metinlere göre daha kolay hatırlandığını ortaya koymaktadır” (Draaisma, 2007: 37). Bu araştırma, beyindeki biyopsikolojik bir sürecin doğal ürünü olan metaforların öğrenme sürecindeki etkisini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Sinestezik dil yapıları, bilginin USB’den geri çağırılma hızını artırmaktadır. Ayrıca bu kullanımların öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin geliştirilmesi sürecinde etkili olduğu düşünülmektedir” (Onan ve Tiryaki, 2012: 227).

Beyin alanındaki gelişmelerin ana dili eğitimine yansımaları noktasında, 1990’lardan sonra gündeme gelen beyin temelli eğitim yaklaşımının önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Beyin temelli öğrenme, eğitim alanında öğrenme sürecini beynin çalışma sistemiyle uyumlu hâle getirmek için ortaya çıkmış bir stratejidir. “1990’lı yıllardan sonraki on yıl, beyin yılı ilan edildikten sonra eğitim ve öğretim alanında bütünleştirilmiş, disiplinler arası yeni bir paradigma olarak öğrenme üzerine beyin bilimi kavramı gündeme gelmiştir. Eğitim araştırmalarında insan beyninin gücünün önemi üzerine vurgu yapmak için beyin – temel öğrenme kavramları kullanılmıştır. Böylece öğrenme alanındaki paradigma beyin, vücut, zihin ve sosyal dünya arasındaki ilişki üzerine kurulmuştur” (Duman, 2015: 49). Beyin temelli öğrenme, eğitimin diğer alanlarında olduğu gibi dil öğretimi alanında da önemli veriler sunmaktadır. “Sorunun öğrenme ortamında bir dengeleme aracı olması, öğrenme sürecinde detaylandırma işleminin önemi, kısa süreli belleğin işlem gücünün sınırlı olması, epizodik ve semantik bilgilerin öğrenme ortamında kullanılması gerektiği, işlenen metnin gündelik yaşamla ilişkilendirilmesi, bilgiyi görselleştiren şemaların ve görsellerin öğrenme ortamındaki işlevleri, dil dersleri açısından sağ beyin yarım küresinin özellikleri, metafor dilinin öğrenme sürecindeki işlevi (Onan, 2016: 112) gibi hususlar, beyin uyumlu bir dil öğretimi için gereklidir. Beyin konusundaki bilgiler arttıkça, öğrenme ortamındaki işlevleri de o oranda aydınlanmaktadır.

Sonuç olarak, beyin ve bellek üzerine yapılan araştırmalar, günümüzde eğitim ve özde dil eğitimi için interdisipliner bir alan oluşturmaktadır.

Dil Öğretimi ve Epistemoloji

Epistemoloji teriminin Türkçedeki karşılığı bilgi kuramıdır. Bu kavram, felsefenin üzerinde tartıştığı en önemli alanlardan biridir.

Ana dili eğitiminin önemli hedeflerinden biri de bilgilendiriciliktir. Metinler aracılığıyla öğrenciler, gündelik yaşamlarında karşılaşacakları olası problemleri çözmek için gerekli olan bilgi alt yapısını kazanırlar. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte bilgi kavramı bilişsel bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Dil öğretimi alanı, öğrencilerin bilgi alt yapısını oluşturma sürecinde epistemolojinin belirlediği bilgi türlerinden yararlanabilir. “Epistemolojide, öznenin nesneye yönelmesinde kullandığı yöntem ve ilişki türü, bilginin türünü de belirlemektedir. Bilgi, taşıdığı özelliğe ve elde edilmiş yöntemlerine göre bilimsel bilgi, dini bilgi, felsefi bilgi, teknik bilgi, sanatsal bilgi ve ampirik (gündelik) bilgi gibi türlere ayrılmaktadır” (Çüçen, 2001: 16-18). Metin gibi yüksek potansiyelli bir materyal üzerinden yürütülen ana dili eğitimi derslerinde epistemolojinin belirlediği bilgi türleri vasıtasıyla öğrenciler, aktüel yaşamda kendilerine yardımcı olacak bilgileri kazanabilirler. Ayrıca, alanlar arası bir niteliğe sahip olan epizodik bilgi, ön bilgi, edinilmiş bilgi, açık bilgi, örtük bilgi, öznel bilgi, nesnel bilgi, yapılandırılmış bilgi, yeni bilgi, önvarsayım bilgisi, dolaylı yaşantı bilgisi gibi bilgi türleri aracılığıyla dil eğitimi alanında akademik düzeyde çalışmalar yapılabilir.

Göstergebilim ve Dil Öğretimi

Ana dili eğitimiyle ilgili olduğu düşünülen çalışma disiplinlerinden biri de göstergebilimdir.

“Göstergebilim, iletişim için kullanılan herşeyin; sözcükler, görüntüler, trafik işaretleri, sesler, çiçekler, müzik ve tıbbî semptomlar gibi pek çok şeyin incelenmesidir. Göstergebilim, göstergelerin iletişimde bulunma yolları ve onların kullanımlarına egemen olan kurallar üzerinde durmaktadır” (Parsa, 2002: 1). Bir başka tanıma göre “Göstergebilimi, göstergeleri ve göstergelerden oluşan sistemleri, gösterge türlerini inceleyen bir bilimdir. Gösterge, bir varlık veya olayın bir başka varlık veya olaya işaret etmek için kullanılmasıdır. Gösterge bilimi, göstergelerin yapısını, üretilme yollarını yorumlama ve anlaşılma süreçlerini araştırır” (Karaağaç, 2013: 446). “Dil olgusu göstergebilimsel konuların bir bölümünü temsil etmektedir. Bu alanda dilin ayrıcalıklı ve özerk bir yeri bulunduğu noktasında herkes birleşmektedir. Bu durum, göstergebilimi dilsel olmayan göstergelerin incelenmesi biçiminde tanımlamaya olanak vermektedir” (Guiraud, 5: 1994).

Bu ifadelerden şu sonuca varılabilir: Göstergebilimin inceleme alanı dil ve görüntüdür. Bu paylaşıma rağmen göstergebilim çalışmalarında dil dışı unsurlar, özellikle de görsel nitelikli göstergeler ön plandadır. Ana dili eğitiminde dil dışı unsurları kendi içinde bir ayrıma tabi tutmak gerekir. Dil dışı unsurlar dendiğinde prozodik birimler ve görsel göstergeler anlaşılmalıdır.

Görsellerin dil öğretimiyle ilgisi görsel okuma, görsel sunu ya da daha kapsayıcı bir ifadeyle medya okuryazarlığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Görsel okuma ve görsel sunu kavramları 2005 yılı Türkçe Dersi Öğretim Programıyla dil öğretimine birinci kademe birer öğrenme alanı olarak girmiş; 2015 yılında hazırlanan programda bu alanlara doğrudan yer verilmemiştir. Göstergebilimin, dil öğretimi alanında oldukça kapsamlı bir etki alanı mevcuttur. Ders kitaplarındaki resimlerin analizinden çocuklar için kaleme alınan edebi ürünlerdeki çizimlerin pedagojik incelemesine kadar yaygın bir etkiye sahiptir. Bu alan, düşünceyi görselle daha somut ve ikna edici şekilde destekleme, görseller yoluyla metin oluşturma ve görselle desteklenmiş bir metni analiz etme üzerine kurgulanmıştır.

Edebiyat ve Dil Öğretimi

Edebiyat, dil öğretimiyle en yakından ilişkili alan olarak kabul edilebilir. Özellikle çocuk edebiyatı alanı, dil öğretiminden ayrı düşünülemez. İç içe geçmiş bir özellik göstermektedir. Böyle de olmak zorundadır. Çocuk edebiyatı alanında verilen edebi ürünlerin dil eğitimi ve çocuğun bilişsel gelişimi açısından şu işlevleri vardır:

1. Edebi ürünler sayesinde çocuk, ana dilinin anlatım inceliklerinin ve estetik yönünün somut örnekleriyle karşılaşmaktadır.
2. Edebi ürünler aracılığıyla çocuğun alıcı (okuma, dinleme) ve üretici kelime hazinesi (konuşma, yazma) derinlik, genişlik ve ağırlık yönünden gelişim gösterir. Çocuğun sistematik olarak kelime hazinesini geliştirmesinde çocuk edebiyatı ürünlerinin önemli bir işlevi vardır.

3. Çocuk edebiyatı ürünlerinde sunulan dolaylı yaşantılar, çocuğu psikososyal anlamda hayata hazırlar. Sosyal yaşamdaki davranış modelleri hakkında olay örgüleri vasıtasıyla deneyim kazanır. Bu deneyimler, öğrenme sürecinde semantik (akademik) bilgilerle sentezlenerek anlamlı öğrenmeler için bilişsel bir zemin oluşturur.

4. Edebi ürünlerde ortaya konan problemlerin çözümü sürecinde çocuğun bilişsel gelişimi hızlanır ve zihni düşünsel anlamda esneklik kazanır.

5. Çocuk edebiyatı ürünleri sayesinde çocuk, ana dilinin kural ve kullanım boyutunda somut örnekleriyle karşılaşarak dil farkındalığı geliştirir.

Çocuk edebiyatı alanı görüldüğü gibi çocuğun hem dil gelişimini hem de kişilik gelişimini destekleyen davranış kalıplarının oluşmasında etkilidir. Okul öncesi dönemden itibaren başlatılacak bu çalışmalar “özellikle çocuğun ruh dünyasının gelişimi ve algılama gücünün artırılmasına yönelik olarak yapılan destekleyici eğitim etkinliklerindeki derinlik ve titizlik, çocuğun gelecekteki başarısını önemli oranda etkileyecektir” (Yalçın, Aytaş, 2016: 14). Çocuk edebiyatı ürünleri, yukarıda ifade edilen destekleyici eğitim etkinliklerinde kullanılmaktadır. Bu sebeple, hazırlanan Türkçe programlarında edebiyat alanıyla birlikte dil öğretimi alanının sarmal bir anlayışla yapılandırılması gerekmektedir.

Dilbilimi ve Dil Öğretimi

Dil eğitimi ve dilbilim çalışmalarını tarihi süreçte ilk kez Port Royal Okulu bir araya getirmiştir. Port Royal dilcileri Uygulamalı Dilbilim alanıyla ilgili ilk ciddi görüşleri ortaya atmışlardır. Port Royal “Descartes’in düşüncelerini izleyen bir grup 17. Yüzyıl bilginine verilen genel addır. Bu bilginler dil bilgisi yapı ve kümelerinin evrensel düşüncenin mantıksal düzeniyle ilişkilendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünceler özellikle 1960’larda Chomsky’nin *Language and Mind* adlı kitabında çağdaş görüşlerin öncülleri olarak vurgulanmıştır” (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 213). Port Royal Okulu’nun dilbilime yaptığı katkılar şöyle sıralanabilir:

1. Cümlenin öge adı verilen anlam gruplarından meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir.

2. Dillerin, yüzey yapıda birbirinden farklı olsa da evrensel nitelikli ortak mantık kurallarına sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

3. Dil eğitiminde ana dilinin bilgisinden yani önceki bilgilerden yararlanılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

4. Dilde derin yapı (anlam) ve yüzey yapı (biçim) kavramlarını ortaya koymuşlardır.

Bir kısmına yer verilen bu görüşler, dil eğitimi doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Bugün, dil bilgisi öğretiminde cümle düzeyindeki dizge analizlerinde öge kavramı kullanılmaktadır. Öge olmadan cümle tahlili yapmak mümkün değildir.

Yabancı dil öğretiminde ana dilinin bilgisinden yararlanılmalıdır görüşü bugün dahi geçerliliğini korumaktadır. Bu görüş aynı zamanda, yabancı dil öğretiminde yüzey yapı transferinin gerekliliğine gönderme yapmaktadır.

Derin yapı yüzey yapı kavramları, dilbilim alanında olduğu kadar dil eğitimi alanında da önemli işlevlere sahiptir. Özellikle konuşma, yazma, okuma ve dinleme gibi temel dil becerilerinin eğitiminde kullanılabilir bir nitelik taşımaktadır. Dil eğitimi temelde, derin yapı ve yüzey yapı eğitimiyle ilgilidir. Derin yapı dil eğitiminin anlam, duygu, düşünce ve kültür yönünü temsil eder. Yüzey yapı ise dil bilgisi öğretimini ilgilendirmektedir. Dil bilimi alanındaki araştırmacıların dil öğretimi alanına kazandırdığı kavramlar, ses bilgisi alanında da karşımıza çıkmaktadır. Prag Okulu tarafından ileri sürülen parçasal birim, parça üstü birim, fonem ve alofon kavramları dil öğretimi alanını doğrudan ilgilendirmektedir.

Parça sesbirim ya da parçasal sesbirimler “Tek bir parçaya ya da sese bağlı, düşey karşılıklı birbirinin yerine geçebilen sesbirimlerdir. Dildeki ünlüler, ünsüzler, kayan ünlüler parça ses birimlerdir” (İmer, Kocaman, Özsoy, 2001: 211). Parçasal ses birimler aynı zamanda fonem olarak da isimlendirilmektedir. “Fonolojinin temelindeki birliğe görevsel ses birliği anlamına gelen fonem denmektedir. Bu terim, geleneksel dilciler tarafından ses anlamında kullanılmaktaysa da modern yapısal lengüistikte anlam ayıran ses olarak anlaşılmalıdır” (Başkan, 2003: 91). Fonemin en önemli özelliği, anlam ayırıcı ses olmasıdır. Fonem kavramıyla bağlantılı olarak üzerinde durulması gereken kavramlardan biri de alofondur. Bir fonem içerisinde bulunan ufak çeşit seslere alofon adı verilmektedir. Alofonlar, fonemden küçük parçalar olup fonemin sınırları içerisinde yer almaktadır. Fonem bir bakıma ana sestir” (Başkan, 2003: 93). Fonem, standart konuşma dilinde tam ses değerini temsil etmesi sebebiyle konuşma eğitiminin fiziksel süreçleriyle yani diksiyon ve telaffuzla doğrudan ilgilidir. İlkokuma yazma öğretimi açısından önem taşıyan ses bilinci kavramı, okul öncesi dönemdeki fonem farkındalığını ifade etmektedir.

“Dilbilimde, parça ses birimlerin üzerindeki bürünsel nitelikli dil olgularına parça üstü birimler denmektedir. Vurgu, ton, süre, durak gibi ses olguları bürünsel niteliklidir. Parça üstü birimler anlam ayırıcı bir işleve sahiptir” (Büker, 1991: 57). Parça üstü birimlerin anlam ayırıcı bir işleve sahip olması, dil öğretiminde, özellikle konuşma ve okuma eğitimi ilgilendirmektedir. Parça üstü birimlerden yararlanarak dil eğitiminde sözcük ve söz dizimi düzeyinde anlama yönelik etkinlikler düzenlenebilir. Vurguya, tonlamaya ve ezgilemeye bağlı uygulamalara yer verilebilir.

Genel anlamda dil bilimi, yukarıda bir kısmına yer verdiğimiz hususlar çerçevesinde Uygulamalı Dilbilim alanı olarak dil öğretimi birçok yönden desteklemektedir.

Metin Dilbilimi ve Dil Öğretimi

Dil öğretimiyle yakından ilgili olan alanlardan biri de metindilbilimdir. “Metindilbilim, metni oluşturan öğelerin ve metindeki dilsel düzenlerin

çözümlemesi ile ilgili dilbilim dalıdır. Metindilbilim, 1960'larda tümceden büyük metinlerin yapılarını açıklamak amacıyla yapısal bir çalışma olarak başlamış, daha sonra hem sözlü hem yazılı metinleri işlev ve iletişim değeri açısından ele alan bir yönelime dönüşmüştür" (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 178). Metindilbilim alanı, birçok yönden dil öğretimiyle ilgilidir. Çünkü dil eğitiminde temel materyal metindir. Bu alana ait kavramların önemli bir bölümü, dil öğretiminde kullanılabilir bir potansiyele sahiptir. Bu noktada önvarsayım ve sezdirim kavramları örnek olarak verilebilir. Önvarsayım "bir sözcüde dinleyiciye ulaştırılmak istenen bildirinin dışında kalan, tartışma götürmeyecek şekilde sunulan bilgi olarak tanımlanmaktadır. Önvarsayım iletilmek istenen asıl bildirinin dışında kalmaktadır. Uzlaşım niteliklidir. Doğruluğu tartışılmaz. Tümcenin yüzey yapısında görülmez. Edimsöz niteliği taşır. Dilsel ipuçları kullanılarak ulaşılır" (Onan, Tiryaki, 2012: 236). Önvarsayım kavramı dil öğretimi alanında bilhassa ana dili öğretiminde tahmin etme çalışmalarında kullanılabilir. Okuma etkinliklerinden önce çeşitli tahminler yaparak düşünce üretmek önemli bir çalışmadır. Tahmin etme çalışmaları hayal ederek değil, metindeki ipuçları kullanılarak yapılmalıdır. Tahminlerin doğruluğu sürekli kontrol edilmelidir" (Güneş, 2007: 320). Metin işleme sürecinde söz dizimi yapıları üzerinden yaptırılacak önvarsayım bilgisini tespit etmeye yönelik çalışmalar, öğrencilerin ipuçlarından hareketle akıl yürüterek doğru tahminde bulunma becerilerini geliştirecektir. Üst bilişsel becerilerin geliştirilmesi açısından bu çalışma son derece önemlidir.

Önvarsayım kavramıyla bağlantılı olarak sezdirim kavramı üzerinde de durmak gerekir. "Sezdirim, vericinin metinde açık olarak belirtmediği ama dolaylı olarak çıkarılmasını istediği bilgilerdir. Bağlam ya da sözcüleme durumunda verilen bilgilerden çıkarım yoluyla bir bilgiyi belirtir. Tümcenin var olan yapısı içinde anlamsal ya da mantıksal akıl yürütme ile kazanılacak ek bilgileri içerir" (Günay, 2013: 67). Sezdirim kavramından yola çıkarak metin üzerinden analiz ve sentez çalışmaları yaptırılabilir. Sezdirim, öğrenciyi tümevarımsal düşünmeye yönlendirmektedir. Öğrenci, metin içinde açıkça verilmeyen ama dolaylı olarak belirtilen hususları tespit etmeye çalışırken sentezci düşünmeye yönlendirilmektedir.

Önvarsayım ve sezdirimle ilgili çalışmalarda önvarsayım öncelik verilmeli, sonrasında sezdirim çalışmalarına geçilmelidir. Bu iki kavram karşılaştırıldığında, önvarsayım kavramının sezdirime göre daha kolay olduğu söylenebilir. Sezdirim önvarsayım göre daha açık uçlu cevaplar içermektedir.

Metin dilbilim alanında kullanılan tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları da dil öğretimini doğrudan ilgilendirmektedir.

Tutarlılık kavramı "metindilbilimin ilk çalışmalarında, metni oluşturan tümceler arasındaki tümce boyutunu aşan dilbilgisel ve anlamsal her türlü ilişkiyi kapsayan bağlantı olarak tanımlanmaktaydı. Ancak daha sonraları, tümceler arasındaki dilbilgisel ilişkiler metin dil bilgisi ve metinselliğin başka bir ölçütü olan bağdaşıklık kavramı çerçevesinde ele alındı. Metindilbilimde zaman içinde değişen

anlayışlara koşut olarak tutarlılık, metin içindeki anlamsal ve mantıksal bağlantı olarak görülmeye başlamıştır” (Toklu, 2003: 124). Bir başka tanıma göre tutarlılık “metnin derin yapısında yer alan anlam bağlantısıdır. Tutarlılık kavramı metinle sınırlı olmayıp metni kuran ya da okuyanın algılama ve anlamlandırma süreçlerini de ifade eder. Tutarlılık, metindeki göstergelerin zihinde anlamsal bir yapı kurabilmeleri için gerekli olan gerçekliktir” (Karaağaç, 2013: 803). Tutarlılık kavramı dil öğretimi çalışmalarında öncelikle yazma eğitimi ve diğer dil becerilerini ilgilendirmektedir. Öğrencinin metin oluşturabilme becerisinin gelişiminde temel alınması gereken bir ölçüttür.

Tutarlılıkla birlikte anılan ve dil öğretimi ilgilendiren bir diğer kavram bağdaşıklık. Bağdaşıklık, “ bireysel bir yapısı olan dil kullanımında, biçim birimleri arasındaki tamlayan – tamlanan, niteleyen – nitelenen ve cümle ögeleri arasındaki açıklayan – açıklanan ilişkisinin dil bilgisinin genel kabul görmüş sosyal yapısına uygunluğuna denir” (Karaağaç, 2013: 169). Tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları dil öğretiminde birbirini destekleyen kavramlardır. Tutarlılık metni derin yapı boyutunda, bağdaşıklık ise yüzeysel yapı boyutunda oluşturma becerisiyle ilgilidir. Metin oluşturmada bu iki beceriyi kazanamayan öğrenciler sözlü ve yazılı dil düzeyinde anlaşılabilir bir metin kurgusu oluşturamazlar.

Sonuç

Dil öğretiminde disiplinler arası yaklaşımın ele alındığı bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, pozitivist anlayışın bir sonucu olarak 1940’lardan sonra bilimsel çalışmalarda disiplinler arası yaklaşımın nasıl ortaya çıktığı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, eğitim bilimlerinde ve dil öğretiminde disiplinler arası kavramı ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, dil öğretimi alanındaki araştırmalara kaynaklık edebilecek çalışma disiplinleri incelenmiştir. Bu çerçevede ele alınacak konular ve dil öğretimiyle bağlantı alanları aşağıda sıralanmıştır:

Beyin ve bellek alanındaki gelişmeler ve dil öğretimi: Bilgi işleme modelindeki bilgi hareketliliği önemli ölçüde dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dilin kullanım düzeyi, bilgi işleme sürecinin niteliğini belirlemektedir. Nörofizyolojik bir aktivite olan sinesteziden hareketle metaforun dil öğretimindeki işlevleri geliştirilebilir bir nitelik taşımaktadır.

Epistemoloji ve dil öğretimi: Epistemolojinin belirlediği bilgi türlerinden metin işleme sürecinde yararlanılmalıdır. Dolaylı yaşantılar aracılığıyla aktarılan bilgiler, öğrencileri olası yaşam problemlerine karşı hazır hâle getirmektedir.

Göstergebilim ve dil öğretimi: Görsellerin dil öğretimiyle ilişkisi görsel okuma, görsel sunu ya da daha kapsayıcı bir ifadeyle medya okuryazarlığı noktasında karşımıza çıkmaktadır. Göstergebilim, dil öğretimi alanında ders kitaplarındaki resimlerin analizinden çocuklar için kaleme alınan edebi ürünlerdeki çizimlerin pedagojik analizine kadar yaygın bir etkiye sahiptir.

Edebiyat ve dil öğretimi: Edebiyat, dil öğretimiyle en yakından ilişkili alan olarak kabul edilebilir. Çocuk edebiyatı ürünleri çocuğun bilişsel gelişiminde, dil gelişiminde ve kişilik gelişimini destekleyen davranış kalıplarının oluşmasında önemli bir işleve sahiptir.

Dilbilimi ve dil öğretimi: Dilbilimi alanındaki çalışmaların ürünü olan fonem, alofon, derin yapı, yüzey yapı, parçasal birim ve parça üstü birim kavramları dil öğretiminde geniş bir etki alanına sahiptir.

Metindilbilim ve dil öğretimi: Metindilbilim alanında kullanılan önvarsayım, sezdirim, tutarlılık ve bağdaşıklık kavramları, dil öğretiminde kullanılabilir bir niteliğe sahiptir.

Sonuç olarak bu çalışmadan hareketle dil öğretimi alanıyla ilgili olan ve bir bölümüne yer verilen disiplinler arası hususlar, nicelik ve nitelik yönünden geliştirilebilir bir potansiyele sahiptir denebilir.

Extended Abstract

After the 1940s, scientific studies have started to adopt the interdisciplinary approach, as a result of the positivist understanding. The interdisciplinary approach shortly became prominent in the field of educational sciences as well as in other social sciences; there have been important studies particularly in field education, based on the interdisciplinary method since the 1990s. In that regard, the studies employing an interdisciplinary methodology have started to increase in the field of language education as well. The use of the data in different disciplines is now considered to be an indispensable part of the studies in the field of language education.

In the light of the above-mentioned developments, this study deals with different disciplines that constitute the database of the field of language teaching. This study consists of two main sections.

The first section focuses on the development of the interdisciplinary approach in social sciences and its contribution to this field.

The second section examines different disciplines that can form a basis for research in the field of language teaching.

Studies on brain have paved the way for important developments in the field of education since the early 20th century. The direct and indirect impacts of these studies on the field of language teaching are present in the development of the information processing model, synaesthesia (co-perception), language-related learning difficulties and in brain-based learning areas. Based on the information processing model, language appears to be the most important means of information flow. It is a vital tool in all mental processes in the learning process. Also, the term of synaesthesia is notable in relation to the relationship of the developments regarding the brain with language teaching. Synaesthesia is also expressed as unified senses and co-sensation. There are certain areas in the brain, feeding it back and forth. These connections are always reciprocal. The connections

in the brain serve to prevent external stimuli from going beyond their own neural networks. The sense of sight cannot be transferred to the field of hearing. The sensory stimuli resulting from the failure in the functioning of feedback in synaesthesias are directed to different neural networks and lead to activation in conjugated paths. For that reason, once synaesthesias hear a sound, the transmitted stimuli, going beyond their own neural networks, affect the neural networks in the sense of sight, and the sound is experienced as a colour. This may be directly associated with the use of metaphors in the practices regarding language and language teaching.

One of the key objectives of native language education is to provide information. The field of language teaching can make use of the types of information specified by epistemology in the process involving the establishment of an information infrastructure by students.

Semiotics is one of the disciplines, considered to be related to native language education. The study area of semiotics is language and image. Non-linguistics elements, visual indicators in particular, are notable in the studies on semiotics. The relationship of images with language teaching becomes more notable in visual reading, visual representation or in a broader sense, media literacy.

The most closely related area of literature is considered to be language teaching. Especially the field of children's literature cannot be dissociated from language teaching. The products in the area of children's literature have an important function in relation to language teaching and the cognitive development of children. Thanks to literary products, a child encounters concrete examples for narrative subtleties and aesthetics of the native language. In a similar way, these products enhance the receptive and productive vocabulary of the child in terms of depth, width and weight. The indirect experiences presented in the literary works for children prepare them for life in a psychosocial sense. The child gains experience about behavioral models in the social life through the plotlines of these works. Such experiences are synthesized with semantic (academic) information in the learning process, creating a cognitive background for meaningful learning.

It was the Port Royal School that gathered the studies on language teaching and linguistics under one roof for the first time in the history. The terms of deep structure and surface structure put forward by Port Royal School are still relevant in the field of language teaching. The concepts added to the field of language teaching by linguistic researchers are also notable in the field of phonetics. The terms of segmental unit, suprasegmental unit, phoneme and allophone propounded by the Prague School are directly related to the field of language teaching.

One of the closely related areas of language teaching is textlinguistics. Textlinguistics is a discipline regarding the analysis of the elements of the text and the linguistic patterns in the text. It was a structural practice which served to

explain the structure of a text longer than a sentence in the 1960s; subsequently, it tended to study both verbal and written texts in terms of their function and communication value (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 178). The field of textlinguistics is related to language teaching in many ways. In that regard, the terms of presupposition and implicature may constitute an example of such relationship between textlinguistics and language teaching. Presupposition is defined as “uncontroversial information, not having to do with the message, which is to be delivered to the listener in an utterance. It is conventional in nature. Its accuracy is indisputable. It is not notable in the surface structure of a sentence. It can be reached by means of linguistic cues.” (Onan, Tiryaki, 2012: 236). The concept of presupposition can be utilized in the field of language teaching, specifically, in prediction studies in native language education. In relation to the concept of presupposition, the concept of implication is remarkable as well. “Implicature refers to the information that is not explicitly implied in the text by the sender but can be inferred from the text. It is characterized by a piece of information obtained through deduction based on the information provided in a context or an enunciation. It further involves additional information to be obtained through semantic or logical reasoning within the existing structure of a sentence.” (Günay, 2013: 67). Certain studies involving the analysis and synthesis of a text may be performed based on the concept of implicature. Implicature leads the student to inductive thinking. When it comes to the studies on presupposition and implicature, the priority should be given to the studies on presupposition, and the studies on implicature should be carried out subsequently. Also, the concepts of coherence and consistence in the field of textlinguistics are directly linked to language teaching.

This study discusses the disciplines, considered to be linked to language teaching, within the framework of the sub-headings provided above. The main objective of the study is to determine the interdisciplinary boundaries of the field of language teaching and to provide new insights for its practice.

Kaynakça

- Başkan, Ö. (2013). *Lengüistik metodu*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Birânal, K. (1957). *Dilthey ve Rickert'te insanî bilimlerin tasnifi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Büker, S. (1991). *Sinemada anlam yaratma*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çüçen, K. (2001). *Bilgi felsefesi*. Bursa: Asa Yayınları.
- Dıraaisma, D. (2007). *Bellek metaforları*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Duman, B. (2015). *Neden beyin temelli öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Günay, D. (2013). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Papatya Bilim Yayınları.

Dil Öğretiminde Disiplinler Arası Yaklaşımlar

Güneş, F. (2007). *Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Kızılcılık, S. (2004). *Sosyal bilimleri yeniden yapılandırmak*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kocaman, A. – İmer, K. – Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Onan, B – Tiryaki E.N. (2012). Türkçede örtülü anlam oluşturan unsurlar ve ana dili eğitimindeki işlevleri. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:19.s.223-240.

Onan, B. (2016). Türkçenin Ana Dili Olarak Öğretiminde Epistemolojik Alan. *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 26-27 Eylül. Budapeşte.

Onan, B. (2016). *Türkçenin Ana Dili Olarak Öğretimine Beyin Temelli Yaklaşım*. Zeitschrift für die Welt der Türken-Journal of World of Turks. Vol:8, No:1, s.109-133

Özbay, M. (2007). *Özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Yayınevi.

Parsa, S. (2002). *Göstergebilim çözümlenmeleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı Yayınları.

Tarlacı, S. (2001). Sinestezi. *Bilim ve Teknik Dergisi*, Sayı: 409. Ankara: TÜBİTAK Yayınevi.

Toklu, O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Winston, R. (2014). *İnsan beyni*. İstanbul: BKM

Yalçın, A. – Aytaş, G. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınevi.